

Hajdarović, Miljenko**EUROPSKE VRIJEDNOSTI U HRVATSKOM
KURIKULUMU POVIJESTI****Uvod**

Analizirajući znanstvenu i stručnu literaturu, uz temu vrijednosti često se navode pojmovi morala i etike. Radi se o tri široka koncepta koji se bez pokušaja definicije mogu različito shvaćati. Enciklopedijska definicija o moralu govori kao o sustavu normi koje određuju način ponašanja u društvenoj zajednici temeljeno na načelima vrednovanja dobra i zla.¹ Etika je skup načela moralnog ponašanja koja se zasnivaju na temeljnim društvenim vrijednostima.² Za učitelje etika je poput moralnoga kompasa.³ Teoretičari pojam vrijednosti definiraju na razne načine i zato nije razvidno misle li na isti sadržaj.⁴ U hrvatskoj se literaturi često prenosi Petzova⁵ definicija vrijednosti kao skupu općih uvjerenja, mišljenja i stavova o tome što je ispravno, dobro i poželjno, a koji se stvara kroz proces socijalizacije. Slično se nadovezuje i Sekulić⁶ za koga su vrijednosti koncepcije poželjnoga koje imaju društvenu narav jer uzimaju u obzir moralne dimenzije. Raspravu o vrijednostima treba otvoriti činjenicom da se toj temi uvijek prilazi s inicijalne perspektive istraživača koji ima svoj set vrijednosti. Bilo da one izviru iz nekog političkog, religijskog, humanističkog ili sličnog seta, istraživač sa sobom nosi taj dio subjektivnosti. Vrijednosti su također povezane i sa širokim shvaćanjem i korištenjem pojma identiteta koji je u kurikulumskim dokumentima ili zakonskim osnovama o obrazovanju najprisutniji nacionalni identitet. Ovisno o znanstvenoj disciplini koja ga opisuje, identitet poprima različita značenja. Filozof Flego i sociolog Kalanj⁷ skeptični su prema korištenju pojma identitet jer se taj pojam desetljećima koristi u različitim sintagmama ovisno o potrebama korisnika. Vrijednosti su konstrukt i nema jednostavne definicije ili opisa pojma. U istraživanju teme vrijednosti također treba imati na umu govorimo li o univerzalnim vrijednostima koje su povezane s čitavim čovječanstvom ili su vrijednosti svedene na znatno manji okvir poput religijskih i kontinentalnih. U slučaju Hrvatske često se govori o katoličkim i o europskim vrijednostima.

¹ Moral, U Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41862> [5.11.2022.]

² Etika, U Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18496> [5.11.2022.]

³ Manuel VELASQUEZ, Claire ANDRE: *Ethics and Virtue*. Issues in Ethics, 1(3), 1988.

⁴ Vini RAKIĆ, Svjetlana VUKUŠIĆ: *Odgoj i obrazovanje za vrijednosti*. Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, 19(4-5 (108-109)), 2010, 771–795.

⁵ Boris PETZ: *Psihološki rječnik*, Prosvjeta, Zg, 1992.

⁶ Duško SEKULIĆ: *Identitet i vrijednosti: Sociološka studija o hrvatskom društvu*. Politička kultura, Zg, 2014.

⁷ Gvozden FLEGO: *Bilješke uz pojam identitet*. U N. Budak & V. Katunarić (Ur.), Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu. Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zg, 2010, 49–62.

Sustav odgoja i obrazovanja već u svojim temeljima obuhvaća prenošenje vrijednosti na nove generacije. Raths, Harmin i Simon⁸ učiteljima su ponudili model kojim bi učenicima pomogli osvijestiti koje su njihove vrijednosti. Prema njihovu modelu vrijednosti usmjeravaju čovjeka tijekom njegova života, razvijaju se i mijenjaju u kompleksnim uvjetima. Pojedinac prihvaća vrijednost tijekom procesa koji uključuje slobodan izbor između više alternativa; razmatranje alternativa i posljedica njihova prihvaćanja; javna afirmacija i manifestacija prihvaćene vrijednosti te ustrajnost u primjeni. Vrijednosti se prema tome ne mogu usaditi. Pozitivan učinak ovog modela na razvoj učenika u svojim su studijama potvrdili Griffin⁹ i Lockwood.¹⁰ Gudjons¹¹ također smatra da je internalizacija odlučujuće obilježje vrijednosti.

Stvaranje Europske unije i zajedničkih vrijednosti

Europska unija je u samome početku bila na funkcionalističkim temeljima uspostavljena međunarodna organizacija čija je svrha bila ekonomska integracija zapadnoeuropskih država. Ekonomsko integriranje moglo je efektom prelijevanja dovesti i do integracije na političkim, kulturnim i širim društvenim razinama. No za stvaranje zajedničkoga identiteta trebalo je uskladiti mišljenja oko prihvatljivosti određenih normi i vrijednosti što se pokazalo kao značajan izazov.¹² Uspjeh Europske zajednice za ugljen i čelik osnovane 1952. godine uz Njemačku, Francusku, Italiju, Nizozemsku, Belgiju i Luksemburg privukao je Dansku, Irsku i Ujedinjeno Kraljevstvo koji su se Europskoj ekonomskoj zajednici priključili početkom 1973. godine. Tih je devet članica na sastanku ministara vanjskih poslova u Kopenhagenu od 14. do 15. prosinca 1973. godine donijelo Deklaraciju o europskom identitetu.

Devetorica žele osigurati poštivanje cijjenjenih vrijednosti njihovog pravnog, političkog i moralnog poretka i očuvanje bogate raznolikosti svojih nacionalnih kultura. Dijeleći iste stavove prema životu, temeljene na odlučnosti da izgrade društvo koje odgovara potrebama pojedinca, odlučni su braniti načela predstavničke demokracije, vladavine prava, socijalne pravde - koja je krajnji cilj ekonomskog napretka – i poštivanja ljudskih prava. Sve su to temeljni elementi europskog identiteta.¹³

⁸ Louis E. RATHS, Merrill HARMIN, Sidney B. SIMON: *Values and teaching*. Charles E. Merrill Books, Inc., 1966.

⁹ Robert GRIFFIN: *Worries about Values Clarification*. Peabody Journal of Education, 53(3), 1976, 194–200.

¹⁰ Alan L. LOCKWOOD: *The Effects of Values Clarification and Moral Development Curricula on School-Age Subjects: A Critical Review of Recent Research*. Review of Educational Research, 48(3), 1978, 325–364.

¹¹ Herbert GUDJONS: *Pedagogija: Temeljna znanja*. Educa, Zg, 1994.

¹² Dario ČEPO: *Od nacionalnog k supranacionalnom: Europski identitet i Europska unija*, U N. Budak & V. Katunarić (Ur.), Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu. Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zg, 2010, 67–80

¹³ *Declaration on European Identity*, Office for official publications of the European Communities, 1973.

Vrijednosti Europske unije Lisabonskim sporazumom navedene u članku 2. obuhvaćaju ljudsko dostojanstvo, slobodu, demokraciju, jednakost, vladavinu prava i ljudska prava. Te su vrijednosti iste godine preoblikovane u Povelji Europske unije o temeljnim pravima gdje se navodi: dostojanstvo, slobode, jednakost, solidarnost, prava građana i pravda. Europska komisija Rimskom deklaracijom¹⁴ proklamira: „Izgradili smo jedinstvenu Uniju sa zajedničkim institucijama i snažnim vrijednostima, zajednicu mira, slobode, demokracije, ljudskih prava i vladavine prava, veliku gospodarsku silu s neusporedivim razinama socijalne zaštite i skrbi”.

Za razliku od nacionalnog identiteta u kojem se nastoje istaknuti posebnosti jedne nacije u odnosu na drugu, europski identitet nastoji biti sveobuhvatan, tj. uključiti brojne osobine i vrijednosti država članica. Trenutnih 27 država članica u mnogočemu se razlikuju – od pitanja odnosa prema religiji i odnosa kojoj od mnogih religija prihvaćenih u Europi, sekularizmu, pravu na život ili pravu na pobačaj, odnosu prema LGBTIQ+ zajednici, itd. Postavlja se pitanje što sve zapravo predstavlja europske vrijednosti uz već navedene deklarativne vrijednosti koje mnogi znanstvenici smatraju proklamacijama elite. Povećanjem broja država članica povećava se ne samo mogućnost sličnosti vrijednosti već i njihove različitosti pa i antagonizma. Pojam "europski" uključuje geografske, povijesne i kulturne čimbenike koji doprinose, u različitim stupnjevima, stvaranju europskog identiteta temeljenog na zajedničkim povijesnim vezama, idejama i vrijednostima, ali to, naravno, ne poništava naše nacionalne identitete.¹⁵ Za Chaniotisa¹⁶ Europu je moguće odrediti samo u geografskim granicama. Svako drugo određenje nailazi na previše široka i različita tumačenja. Europska unija kontinuirano se mijenja i širi pa se tako njene unutrašnje različitosti samo povećavaju. Konstrukt europskoga identiteta po Chaniotisu nedostaje više zajedničkih osobina, počevši od nepostojećega političkog europskog građanstva do zajedničkog kulturnog identiteta, jezika, religije, povijesnog iskustva (osim međusobnih sukoba), mitologije do nedostatka zajedničkih društvenih vrijednosti. Unatoč nabrojenim nedostacima šansu europskom identitetu daje u dogovorenom političkom identitetu. Politički identitet temelji se na zajedničkim vrijednostima demokracije, osjetljivosti prema ljudskim pravima i građanskim slobodama, toleranciji različitosti, posvećenosti napretku u obrazovanju i zaštiti okoliša. Čepo¹⁷ smatra da Europsku uniju ne čine države ili njihove vlade, nego sustavi načela, pravila i procedura koji mogu imati socijalizacijski učinak na aktere koji djeluju u europskome integracijskom sustavu. Iz tog socijalizacijskog učinka akteri stvaraju i nove vrijednosti. Europa

¹⁴ Deklaracija čelnika 27 država članica i Europskog vijeća, Europskog parlamenta i Europske komisije. *Rimska deklaracija*, European Commission, 2017.

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/STATEMENT_17_767 [5.11.2022.]

¹⁵ Thierry CHOPIN: *Europe and the identity challenge: Who are „we“?* (Izd. 466; European Issues). Fondation Robert Schuman, 2018.

¹⁶ Angelos CHANIOTIS: *European Identity. Learning from the past?* U A. Chaniotis, A. Kuhn, & C. Kuhn (Ur.), *Applied Classics. Comparisons, Constructs, Controversies*. Steiner Verlag, Stuttgart, 2009, 27–56.

¹⁷ Dario ČEPO: *Europska integracija u konstruktivističkoj prizmi: Konstrukcija nadnacionalne zajednice i preobrazba (nad) nacionalnih identiteta*. *Contemporary Mediterranean*, 1(1), 2022, 1–18.

je zajednica stranaca u kojoj je europski identitet politički projekt političkih, ekonomskih i akademskih elita.¹⁸ Nove članice Europske unije se, kako bi postale članice, odriču dijelova vlastite tradicije i vrijednosti te prihvaćaju nove i zajedničke vrijednosti. Ipak, prihvaćanje zajedničkih vrijednosti ne znači da te vrijednosti postaju faktor stabilnosti Unije. Jović¹⁹ napominje da se povećanjem broja država članica povećava ne samo mogućnost sličnosti vrijednosti već i njihove različitosti pa i antagonizma. Zajedničke vrijednosti zapravo su konstruirani mit nastao na utopijskoj ideji da su sloboda i pluralizam, individualizam i mir univerzalne vrijednosti, koje dijele svi, ili barem velika većina ljudi. Mnogi preferiraju sigurnost, tradiciju, autoritarnost i nacionalizam, suprotstavljajući se tako ideji da postoje zajedničke vrijednosti.

Vrijednosti i poučavanje povijesti

U znanstvenoj literaturi postoji dugotrajna i široka rasprava o tome je li zadatak učitelja poučavati o moralu i vrijednostima ili je osnovni zadatak učitelja poučavati samo predmetnu materiju. Stavovi su i rezultati istraživanja o toj temi različiti.²⁰ Ilišin²¹ je u istraživanju utvrdila da građani Republike Hrvatske u velikoj mjeri prihvaćaju normativno proklamirane ustavne vrijednosti. Rezultati ukazuju najveće prihvaćanje liberalno-demokratskih načela slobode, poštovanja prava čovjeka i jednakost. Istraživanje prihvaćenosti 11 najviših vrijednosti ustavnog poretka provedeno je tako da su ispitanicima predstavljene kao vrijednosti društvenoga i političkog poretka: sloboda, poštivanje prava čovjeka, jednakost, socijalna pravda, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, nepovredivost vlasništva, nacionalna ravnopravnost, vladavina prava, demokratski i višestranački sustav.

Školski predmet Povijest u mnogim se raspravama ne smatra samo obrazovnim već i odgojnim predmetom. To je eksplicitno vidljivo i u predmetnom kurikulumu. Pitanje vrijednosti u dokumentima sustava odgoja i obrazovanja direktno je povezano s identitetima. Identiteti su višestruki i tijekom života pojedinca mogu se mijenjati, dodavati i nestajati. Pojedinaac je nositelj višestrukih osobnih kao i kolektivnih identiteta. Najčešće spominjani identitet je nacionalni, premda se u kurikularnim dokumentima spominju i mnogi drugi identiteti bez dodatnog pojašnjenja na što se odnose.

¹⁸ Peter J. KATZENSTEIN, Jeffrey T. CHECKEL: *Conclusion – European identity in context*. U J. T. Checkel & P. J. Katzenstein (Ur.), *European Identity*. Cambridge University Press, 2009, 213–227.

¹⁹ Dejan JOVIĆ: *Europa izvan Europske unije? Nove dileme pri definiranju europskog identiteta*. *Revija za sociologiju*, 48(3), Zg, 2018, 359–394.

²⁰ Martijn WILLEMSE, Mieke LUNENBERG, Fred KORTHAGEN: *Values in education: A challenge for teacher educators*. *Teaching and Teacher Education*, 21(2), 2005, 205–217.

²¹ Vlasta ILIŠIN: *Političke vrijednosti i stavovi*. In S. P. Ramet & D. Matić (Ur.), *Demokratska tranzicija u Hrvatskoj: Transformacija vrijednosti, obrazovanje, mediji*. Alinea, Zg, 2006.

Istraživanja i rezultati

Provedena je kvalitativna analiza Zakona o odgoju i obrazovanju, Nacionalnog okvirnog kurikulumu, kurikulumu međupredmetnih tema te Kurikuluma nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. U drugom dijelu istraživanja metodom intervjua proveden je razgovor s 11 učitelja i nastavnika Povijesti. Intervjui su provedeni telefonski početkom studenog 2022. godine. Temeljni uvjet za odabir ispitanika bio je minimalni staž od 10 godina rada u školi. Devet ispitanika radi u osnovnoj, a dvoje u srednjoj školi.

Uz predmetne kurikulume nacionalni identitet spominje Zakon o odgoju i obrazovanju, Nacionalni okvirni kurikulum²² te kurikulume međupredmetnih tema. U Ciljevima i načelima odgoja i obrazovanja, u Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi²³, u članku 4. istaknuti je cilj razvoj svijesti o nacionalnoj pripadnosti, očuvanju povijesno-kulturne baštine i nacionalnog identiteta te odgoj i obrazovanje učenika u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva.

Kurikulum nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj²⁴ u svrsi i opisu predmeta definira: „Proučavanje prošlih događaja koji imaju izražene moralne i etičke dimenzije pridonosi razumijevanju postupaka ljudi u prošlosti te istodobno omogućuje učenicima preispitivanje i konsolidiranje osobnog sustava vrijednosti, stajališta i uvjerenja. (...) Aktivni građani prepoznaju vrijednost solidarnosti, kritički promišljaju o društvu i djeluju ka zajedničkoj promjeni na dobrobit čovječanstva.” Među istaknutim odgojno-obrazovnim ciljevima učenja i poučavanja Povijesti stoji da bi učenik trebao razumjeti profesionalno-etičke norme i vrijednosne aspekte povezane s proučavanjem povijesti na temelju kojih oblikuje osobni sustav vrijednosti, stavove i uvjerenja. Nadalje kurikulum je podijeljen na pet domena tj. na pet područja ljudskog djelovanja, a pitanje vrijednosti provlači se kroz tri domene:

- domena Društvo: Proučavanjem različitih društava učenici dolaze do njihova dubljeg razumijevanja kao i prihvaćanja vrijednosti ljudskog dostojanstva. Upoznaju se s različitim i promjenjivim pogledima na obiteljske strukture, muške i ženske uloge, djetinjstvo, ulogu djece, položaj različitih skupina u društvu (vjerskih zajednica, etničkih zajednica, naroda, nacija) te odnosa između pojedinaca i društvenih skupina. Ovo područje također razmatra kako su ekonomske, vjerske, kulturne i političke promjene utjecale na društveni život.
- domena Politika: (...) borbom za postizanje i očuvanje temeljnih ljudskih prava, pravdom, jednakošću pred zakonom, poštovanjem zakona i reda u

²² Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, Zg, 2011.

²³ Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Pročišćeni tekst), Narodne novine 126/2012.

²⁴ Kurikulum nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Zg, 2019.

društvima te regionalnim i svjetskim mehanizmima za promicanje međunarodnog prava.

- domena Filozofsko-religijsko-kulturno područje: Upoznavanjem filozofije, religije i umjetnosti učenici uče kako su ideje, vjerovanja i vrijednosti duboko utjecale na ljudsko djelovanje tijekom povijesti.

Vrijednosti se provlače i u dva tehnička koncepta nastave Povijesti:

- koncept Kontinuiteta i promjena: Učenici proučavaju promjene u vremenu, ali i ono što ostaje isto ili slično (institucije, tradicije, politički sustavi, vrijednosti, načini života određenih društvenih skupina).
- koncept Povijesne perspektive: Razvijajući povijesnu perspektivu, učenik će identificirati vrijednosti, vjerovanja i prakse pojedinaca i zajednica u različitim razdobljima i razlikovati ih od onih u današnjici.

Analizirani su odgojno-obrazovni ishodi kurikuluma i vrijednosna pitanja eksplicitno su vidljiva u sljedećim ishodima:

- POV OŠ A.7.1. Učenik analizira dinamiku i odnose pojedinaca i različitih društvenih skupina u 18. i 19. stoljeću. Razrada ishoda: analizira utjecaj građanskoga zakonika na razvoj društva te razvijanje građanskih prava s posebnim osvrtom na hrvatske zemlje.
- POV OŠ A.8.1. Učenik analizira međusobne odnose i dinamiku u pojedinim društvima tijekom 20. stoljeća. Razrada ishoda: uspoređuje utjecaj različitih demokratskih i totalitarnih sustava na život pojedinaca i društvenih skupina u razdoblju između dvaju svjetskih ratova; analizira holokaust i druga stradanja i zločine protiv čovječnosti na prostoru Hrvatske, Europe i svijeta tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća;
- POV OŠ E.8.1. Učenik ocjenjuje kreativno ljudsko djelovanje i stvaralaštvo, položaj vjerskih zajednica u pojedinim društvima u 20. stoljeću. Razrada ishoda: opisuje odnos totalitarnih režima prema umjetnosti, religiji, kulturi i sportu.
- POV SŠ A.1.1. Učenik analizira društvene promjene i odnose između društvenih skupina u prapovijesti i starome vijeku. Razrada ishoda: uspoređuje promjene u organizaciji društva i položaj pojedinih društvenih slojeva u državama Staroga istoka.
- POV SŠ D.1.2. Učenik analizira utjecaj državnog uređenja na prava i status pojedinca u starome vijeku. Razrada ishoda: uspoređuje oblike upravljanja atenskom državom te politički položaj pojedinih društvenih skupina.
- POV SŠ A.2.1. Učenik analizira društvene promjene i odnose između društvenih skupina u srednjem i ranom novom vijeku. Razrada ishoda: uspoređuje društvene strukture i svakodnevni život u gradovima i u selima u srednjem i ranom novom vijeku.
- POV SŠ A.4.1. Učenik prosuđuje međusobne odnose različitih društvenih skupina te dinamiku društvenih promjena u Hrvatskoj, Europi i svijetu u prvoj polovici 20. stoljeća. Razrada ishoda: prosuđuje utjecaj demokratskih i totalitarnih sustava u 20. stoljeću na život pojedinaca i skupina; prosuđuje uzroke, obilježja i posljedice antisemitizma u svijetu,

Europi i Hrvatskoj te holokaust, progone i stradanja ljudi u totalitarnim režimima na rasnoj, ideološkoj, nacionalnoj i vjerskoj osnovi.

Navedeni dijelovi kurikuluma eksplicitno ukazuju na prisustvo određenih vrijednosnih tema. Nepoznato je kako se pitanje vrijednosti provlači kroz udžbenike i druge obrazovne materijale te kako se ta pitanja obrađuju na nastavi. Autonomija je učitelja zagwarantirana predmetnim kurikulumom i trenutno nema nikakvih analiza koje bi pokazale što se po ovom pitanju događa u „staklenom zvonu” učionica.

Tijekom intervjua s učiteljima/nastavnicima postavljena su tri pitanja:

1. Koje su vrijednosti Europske unije?
2. Kako su vrijednosti obuhvaćene kurikulumom Povijesti?
3. U kojim sadržajima tijekom svoje nastave govorite o vrijednostima?

U odgovoru na prvo pitanje svi su ispitanici naveli ljudska prava, osmero ih je spomenulo demokraciju, četvero solidarnost i jedan slobodu. Rezultati ukazuju da ispitanici zapravo samo generalno prepoznaju vrijednosti Europske unije i da zapravo nisu direktno upoznati s vrijednostima deklariranim u Povelji Europske unije o temeljnim pravima (2016).

U odgovoru na drugo pitanje ispitanici su naveli: demokratske vrijednosti (11), ravnopravnost i jednakost ljudi (9), prava žena (8), protivljenje totalitarizmu (5), domoljublje (4), rasizam (3) i protivljenje antisemitizmu (2).

Odgovori na treće pitanje trebali su ukazati na to što učitelji/nastavnici samostalno uključuju i nastavu uz kurikulumski eksplicitno propisane vrijednosne teme. Prema sljedećim odgovorima vidi se implicitno tumačenje vrijednosti koje praktičari uključuju u svoje poučavanje Povijesti:

- iz povijesti staroga vijeka: položaj žena i djece, pitanje ropstva
- iz povijesti srednjega vijeka: ravnopravnost religija, položaj žena i djece, neravnopravnost društvenih staleža feudalnoga društva
- iz povijesti novoga vijeka: nacionalizam, položaj radnika, položaj žena i djece, širenje političkih prava (muško i univerzalno pravo glasa)
- iz moderne povijesti: ravnopravnost žena, ljudska prava u totalitarnim društvima, holokaust i antisemitizam, demokratske vrijednosti, domoljublje, kultura sjećanja.

Istraživanje potvrđuje već prije iskazani problem širokog i individualnog tumačenja koncepta vrijednosti do čega dolazi kad vrijednosti nisu jasno definirane i iskazane u predmetnom kurikulumu.

Zaključak

Europska unija se u nastavi Povijesti uglavnom gleda kroz prizmu politike i demokratske tranzicije u državama koje nakon raspada socijalizma u Europi aspiriraju prema članstvu. Habermas²⁵ tvrdi da nije potrebno propitivati postoji

²⁵ Jürgen HABERMAS: *Eseji o Europi: S prilozima Dietera Grimma i Hansa Vorländera*. Školska knjiga, Zg, 2008.

li europski identitet i povezane vrijednosti, nego mogu li se nacionalne arene jedna za drugu otvoriti tako da se iznad nacionalnih granica može razviti vlastita dinamika stvaranja zajedničke volje i mišljenja o europskim temama. Pitanje europskih vrijednosti nije eksplicitno definirano kurikulumom Povijesti i zato ovisi o tumačenju i praksi učitelja/nastavnika. Potrebno je provesti širu analizu sadržaja udžbenika u potrazi za vrijednosnim sadržajima kao i istraživanje praktičara o njihovim nastavnim praksama. Prikazano istraživanje ukazalo je na suženo tumačenje vrijednosti u praksi i mnoge teme nisu prepoznate kao odgojni moment koji sadrži vrijednosti koje treba poticati. Hourdakis i ostali²⁶ smatraju da naglasak u poučavanju povijesti mora biti na razvoju kritičkoga mišljenja i na globalnim ljudskim vrijednostima. Pomicanje od nacije-države prema internacionalnom i univerzalnom u skladu je s idejom povijesnog razvoja čovječanstva prema zamisli filozofa Kangrge.²⁷ Takvi su pomaci potrebni kako bi poučavanje Povijesti i u budućnosti bilo smisleno za nove generacije.

²⁶ Anthony HOURDAKIS, Pella CALOGIANNAKIS, Tien-Hui CHIANG: *Teaching history in a global age*. History Education Research Journal, 15(2), 2018.

²⁷ Milan KANGRGA: *Nacionalizam ili demokracija*. Razlog, Zg, 2002.

Literatura

- Angelos CHANIOTIS: *European Identity. Learning from the past?* U A. Chaniotis, A. Kuhn, & C. Kuhn (Ur.), Applied Classics. Comparisons, Constructs, Controversies. Steiner Verlag, Stuttgart, 2009, 27–56.
- Thierry CHOPIN: *Europe and the identity challenge: Who are „we“?* (Izd. 466; European Issues). Fondation Robert Schuman, 2018.
- Dario ČEPO: *Od nacionalnog k supranacionalnom: Europski identitet i Europska unija*, U N. Budak & V. Katunarić (Ur.), Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu. Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zg, 2010, 67–80
- Dario ČEPO: *Europska integracija u konstruktivističkoj prizmi: Konstrukcija nadnacionalne zajednice i preobrazba (nad) nacionalnih identiteta*. Contemporary Mediterranean, 1(1), 2022, 1–18.
DOI: 10.17818/SM/2021/1.1
- Gvozden FLEGO: *Bilješke uz pojam identitet*. U N. Budak & V. Katunarić (Ur.), Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu. Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zg, 2010, 49–62.
- Robert GRIFFIN: *Worries about Values Clarification*. Peabody Journal of Education, 53(3), 1976, 194–200.
DOI: 10.1080/01619567609538077
- Herbert GUDJONS: *Pedagogija: Temeljna znanja*. Educa, Zg, 1994.
- Jürgen HABERMAS: *Eseji o Europi: S priložima Dietera Grimma i Hansa Vorländera*. Školska knjiga, Zg, 2008.
- Anthony HOURDAKIS, Pella CALOGIANNAKIS, Tien-Hui CHIANG: *Teaching history in a global age*. History Education Research Journal, 15(2), 2018.
DOI: 10.18546/HERJ.15.2.12
- Vlasta ILIŠIN: *Političke vrijednosti i stavovi*. In S. P. Ramet & D. Matić (Ur.), Demokratska tranzicija u Hrvatskoj: Transformacija vrijednosti, obrazovanje, mediji. Alinea, Zg, 2006.
- Dejan JOVIĆ: *Europa izvan Europske unije? Nove dileme pri definiranju europskog identiteta*. Revija za sociologiju, 48(3), Zg, 2018, 359–394.
DOI: 10.5613/rzs.48.3.4
- Milan KANGRGA: *Nacionalizam ili demokracija*. Razlog, Zg, 2002.
- Peter J. KATZENSTEIN, Jeffrey T. CHECKEL: *Conclusion – European identity in context*. U J. T. Checkel & P. J. Katzenstein (Ur.), European Identity. Cambridge University Press, 2009, 213–227.
- Alan L. LOCKWOOD: *The Effects of Values Clarification and Moral Development Curricula on School-Age Subjects: A Critical Review of Recent Research*. Review of Educational Research, 48(3), 1978, 325–364.
DOI: 10.3102/00346543048003325
- Boris PETZ: *Psihologijski rječnik*, Prosvjeta, Zg, 1992.
- Vini RAKIĆ, Svjetlana VUKUŠIĆ: *Odgoj i obrazovanje za vrijednosti*. Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, 19(4-5 (108-109)), 2010, 771–795.

- Louis E. RATHS, Merrill HARMIN, Sidney B. SIMON: *Values and teaching*, Charles E. Merrill Books, Inc., 1966.
- Duško SEKULIĆ: *Identitet i vrijednosti: Sociološka studija o hrvatskom društvu*. Politička kultura, Zg, 2014.
- Manuel VELASQUEZ, Claire ANDRE: *Ethics and Virtue*. *Issues in Ethics*, 1(3), 1988.
- Martijn WILLEMSE, Mieke LUNENBERG, Fred KORTHAGEN: *Values in education: A challenge for teacher educators*. *Teaching and Teacher Education*, 21(2), 2005, 205–217.
DOI:10.1016/j.tate.2004.12.009

Dokumenti

- Deklaracija čelnika 27 država članica i Europskog vijeća, Europskog parlamenta i Europske komisije. Rimska deklaracija*, European Commission, 2017.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/STATEMENT_17_767 [5.11.2022.]
- Declaration on European Identity*, Office for official publications of the European Communities, 1973.
- Etika*, U Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18496> [5.11.2022.]
- Kurikulum nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Zg, 2019.
- Moral*, U Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41862> [5.11.2022.]
- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, Zg, 2011.
- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Pročišćeni tekst)*, Narodne novine 126/2012.

Sažetak

Korijeni Europske unije sežu u političku i gospodarsku integraciju europskih zemalja nakon Drugog svjetskog rata. Povezanost se temelji na istaknutim zajedničkim vrijednostima koje su najprije zaokružene Poveljom o temeljnim pravima Europske unije 2000. godine, a potom i Lisabonskim ugovorom 2007. godine. Europske vrijednosti pretočene su u zakonodavstvo država članica i integrirane u nacionalne obrazovne sustave. U radu se analizira prisutnost proklamiranih europskih vrijednosti u hrvatskom obrazovnom zakonodavnom okviru, s posebnim naglaskom na kurikulum Povijesti za osnovne škole i gimnazije. U analizu su uključeni i aktualni udžbenici Povijesti završnih razreda osnovnih škola i gimnazija vezani uz prezentaciju teme Europske unije.